УДК 336.146

Сурніна К.С.,
д.е.н., професор, ТНУ імені В.І. Вернадського
Пуляєв Л.Р.,
магістрант, ТНУ імені. В. І. Вернадського

НЕОБХІДНІСТЬ УДОСКОНАЛЕННЯ БЮДЖЕТНОГО РЕГУЛЮВАННЯ В РИНКОВИХ УМОВАХ

У роботі досліджено сутність та необхідність бюджетного регулювання в умовах ринку. Автором вказано основні етапи реалізації регулюючої функції бюджету та запропоновано напрямки її реалізації в сучасних умовах.

Ключові слова: бюджетне регулювання, бюджетна система, ринкові перетворення, регулювання економіки.

ВСТУП

Бюджет є ефективним засобом здійснення державної політики, спрямованої на забезпечення життєдіяльності суспільства, і насамперед процесів розподілу і перерозподілу валового внутрішнього продукту між різними верствами населення, окремими господарськими структурами і територіями, усунення перешкод ринкових механізмів у розміщенні ресурсів та забезпеченні суспільними благами; стимулювання ділової і інвестиційної активності; підтримки рівня зайнятості, стабілізації економічного стану в державі. На сьогоднішній день загальновизнано, що бюджет є головним інструментом регулювання економічної ситуації в країні. Роль бюджету в регулюванні економічних і соціальних процесів обумовлюється роллю держави в економічному житті.

Відомі вчені сучасності обґрунтовують регулюючу функцію держави в сучасній розвинутій економіці, і в перехідний період. Серед них варто назвати Л. Абалкина, А. Богомолова, И. Лукінова, Д. Львова, Дж. Гелбрейта, К. Дж. Эрроу, Л. Клейна, П. Самуельсона. Великий внесок у вивчення міжбюджетних відносин внесли також вітчизняні вчені-економісти О. Кириленко., М. Кульчицкий, И. Луніна, С. Слухай, К. Павлюк та ін. Однак у бюджетній системі регіонів є чимало проблем, що вимагають її оптимізації. Тому питання бюджетного регулювання мають широкий спектр подальших досліджень, що робить дану тему надзвичайно актуальною.

У результаті проведених досліджень авторами зроблені висновки, що сьогодні механізми бюджетного регулювання, зокрема, механізми розрахунку бюджетних трансфертів, не створюють достатніх фінансових стимулів для збільшення податкових надходжень, розширення дохідної бази регіональних бюджетів, соціально-економічного розвитку регіонів; вони є недостатньо «прозорими», особливо при розрахунку обсягів витрат місцевих бюджетів.

Нами запропоновані механізми розщеплення основних загальнодержавних податків між рівнями бюджетної системи і розрахунку міжбюджетних трансфертів.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Побудова моделі економіки ринкового типу вимагає теоретичного переосмислення і практичного дослідження місця та ролі бюджету, його дохідної і видаткової частин в економічній системі держави. Сьогодні все більшого значення набуває питання використання бюджету як найбільш діючого інструмента керування економіки, збалансованості його доходів і витрат, фінансового забезпечення діяльності органів виконавчої влади, виконання соціальних програм і т.д.

Метою статті є дослідження механізмів бюджетного регулювання економічних і соціальних процесів у державі, обґрунтування необхідності підвищення ефективності системи міжбюджетних трансфертів.

РЕЗУЛЬТАТИ

В Україні реалізація завдань трансформаційного періоду, забезпечення стійкого економічного росту. вимагає переосмислення ролі держави в цьому процесі. На початку ринкових перетворень пріоритетною була ліберально-монетарна модель економічного розвитку. Однак вона не дала позитивних результатів. Економічні перетворення тільки тоді мають сенс і одержують широку соціальну підтримку, коли дають можливість підвищувати рівень життя більшості населення, зменшити кількість людей, що живуть у бідності, знизити соціальну нерівність. Досягнення даних результатів забезпечується розподілом і перерозподілом фінансових ресурсів з використанням інструментарію бюджетної політики [3, с. 15].

Основні зусилля в бюджетній політиці України повинні бути спрямовані на вдосконалення системи керування фінансовими ресурсами держави, у тому числі їхній перерозподіл через бюджет, досягнення реальної збалансованості бюджетної системи.

Можна виділити наступні етапи становлення бюджетної системи і трансформації її регулюючої функції в Україні [4, с. 5]:

• початковий етап становлення бюджетної системи (1992-1994 рр.), що характеризується незадовільним рівнем регулюючої функції бюджетної системи, наявністю значного розміру дефіциту бюджету, у тому числі з емісійними джерелами його покриття, нарощуванням обсягів державного боргу, недосконалим регулюванням міжбюджетних відносин;

• етап часткового збалансування бюджетної системи (1995-1997 рр.), що характеризується недостатнім рівнем регулюючої функції бюджетної системи, нарощуванням заборгованості по платежах у бюджет, податків і зборів, дебіторської і кредиторської заборгованості бюджету, зменшенням розміру дефіциту бюджету з використанням неемісійних джерел його покриття, скороченням обсягу державного боргу, поступовим впровадженням казначейської системи виконання бюджету;

• етап подальшого збалансування бюджетної системи (з 1998 р.), що характеризується задовільним рівнем регулюючої функції бюджетної системи, істотним зменшенням обсягу державного боргу, посиленням керованості бюджетним дефіцитом (профіцитом), впровадженням програмно-цільового методу планування бюджету, реформуванням системи міжбюджетних взаємин, нормативно-законодавчим урегулюванням бюджетного процесу шляхом прийняття Бюджетного кодексу України, поетапним впровадженням казначейського обслуговування місцевих бюджетів, скороченням обсягів дебіторської і кредиторської заборгованості бюджету.

Бюджетне регулювання є фінансовим методом регулювання економіки, являє собою процес керування міжбюджетними відносинами з приводу перерозподілу коштів, шляхом вирівнювання доходів і видатків місцевих бюджетів з метою їхнього збалансування. Компонентну побудову бюджетного регулювання становлять економічні стимули, податкові розщеплення, трансферти, нормативи відрахувань, бюджетне вирівнювання, організаційно-правові форми бюджетного регулювання, суб'єкти і об'єкти міжбюджетних відносин [3, с. 17].

Загальнодержавне значення бюджетного регулювання складається в реалізації регіональної політики, забезпеченні комплексного економічного розвитку регіонів, реструктуризації економічної і соціальної сфери депресивних територій. Бюджетне регулювання економіки регіонів спрямовано на досягнення економічного росту на основі фінансової автономії місцевої влади, її ініціативи, зміцнення фінансових основ місцевого самоврядування як інституту суспільного розвитку і саморегуляції, розширення можливостей використання територіальних факторів шляхом створення відповідних стимулів, забезпечення комплексного економічного і соціального розвитку територіальних одиниць.

Організаційно-економічний механізм бюджетного регулювання являє собою систему елементів організаційного і економічного впливу на процес керування бюджетами і економікою, ядром якого, в умовах становлення ринкових принципів функціонування, є економічні стимули. Багатовекторність його структури обумовлює доцільність системного підходу, що визначає механізми взаємодії окремих елементів по відношенню один до іншого — вплив податкових розщеплень на формування «закріплених» і «власних» доходів місцевих бюджетів, які визначають обсяг одержуваних трансфертів. Механізм використання трансфертів обумовлює рівень видатків, ефективність виконання програм соціально-економічного розвитку територій.

В інструментарії бюджетного регулювання ключова роль належить системі бюджетного вирівнювання. Система бюджетного вирівнювання означає взаємодію між державним бюджетом і місцевими бюджетами. Конкретними механізмами реалізації горизонтального бюджетного вирівнювання в Україні є система міжбюджетних трансфертів. В останні роки постійно зростає роль міжбюджетних трансфертів у формуванні видатків місцевих бюджетів і частки ВВП, що перерозподіляється через систему трансфертів.

Бюджетне регулювання передбачає законодавче закріплення відсоткових відрахувань від загальнодержавних податків, зборів і загальнообов'язкових платежів, встановлених для даної території, а також дотації і субвенції в бюджети адміністративних територій відповідно до техніко-економічних обґрунтувань, у які включаються: статистичні дані про економічний, соціальний, природний і екологічний стан зазначених регіонів; розрахунки необхідних витрат на вирівнювання економічного, соціального і екологічного стану та ефективного використання природних ресурсів територій; інформація про урядові і регіональні програми подолання нерівностей між ад-

міністративними територіями, про виконані в попередні роки програмах і отриманих результатах по діючій програмі і програмі, що розробляється з прогнозом наслідків їхнього виконання [8].

Регулювання бюджетів упорядковує суспільні відносини при мобілізації в бюджет коштів і при їхньому розподілі та перерозподілі між ланками бюджетної системи, при фінансуванні витрат за рахунок отриманих доходів і всього процесу виконання бюджету. Держава організовує бюджетні відносини у відповідності зі своїми інтересами.

Бюджетне регулювання охоплює всі форми впливу держави на проведення бюджетної політики, починаючи від прийняття закону про державний бюджет або рішення місцевої ради про місцевий бюджет і до їхнього застосування державними органами. У необхідних випадках бюджетна політика держави здійснюється в примусовому порядку (списання коштів бюджету з підприємств-платників, недоїмка на відповідні дати).

Важливим елементом бюджетного регулювання є процес планування, економічна сутність якого складається в централізованому розподілі і перерозподілі валового внутрішнього продукту і національного доходу між ланками фінансової системи на основі загальнодержавної соціально-державної програми розвитку держави в процесі складання і виконання бюджетів різного рівня [2, с. 73].

Механізм бюджетного регулювання в ринкових умовах функціонування економіки України повинен ураховувати наступні аспекти:

- використання ринкових механізмів у процесі розподілу і перерозподілу фінансових ресурсів повинно здійснюватися в економіці в цілому;
- розуміння того, що більшість підприємств не відносяться до державного сектору і що підприємствам необхідно дати можливість самостійно здійснювати процес керування виробництвом, у якому державі належить роль посередника;
- визнання необхідності посилення ролі держави в здійсненні макроекономічної політики і макроекономічного регулювання та ролі бюджету як найважливішого інструмента досягнення макроекономічної і фінансової стабілізації шляхом збалансованого руху централізованих фінансових ресурсів.

Впливаючи на процеси формування бюджетних відносин шляхом зміни принципів, методів, способів формування бюджетних доходів і витрат, держава коригує встановлені бюджетні взаємозв'язки, регулює канали проходження і напрямку бюджетних ресурсів, уточнюючи пропорції їхнього розподілу і перерозподілу, механізми реалізації їхнього цільового призначення і у такий спосіб забезпечує керування економічними процесами.

У цілому проведення бюджетної політики здійснюється за допомогою ряду законодавчо закріплених дозволів і заборон, внутрішньо зв'язаних між собою, наприклад, дозвіл на використання коштів або заборона їхньої витрати в рамках бюджетного фінансування.

ВИСНОВКИ

Отже, сукупність форм, методів формування і використання бюджетних ресурсів, що становлять бюджетний механізм, повинна бути орієнтована на пошук компромісу інтересів всіх учасників бюджетного процесу в напрямку вирішення завдань стимулювання економічного росту, прискорення науково-технічного прогресу, формування позитивних структурних зрушень, розвитку ключових галузей відповідно до державних пріоритетів.

З метою підвищення ефективності механізмів бюджетного регулювання і, насамперед, системи міжбюджетних трансфертів, необхідно розробити чіткі і прозорі критерії, відповідно до яких можна оцінювати результати державної політики вирівнювання доходів регіональних бюджетів. Також необхідно максимально спростити механізми розрахунків міжбюджетних трансфертів на основі використання об'єктивних кількісних показників та зрозумілих і дійових стимулів по підвищенню дохідної бази місцевих бюджетів.

Таким чином, стратегічним напрямком розвитку суспільних відносин в Україні повинно бути посилення ролі держави в економіці і соціальному житті, тобто вдосконалення інструментарію бюджетного регулювання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бюджетний кодекс України. — К.: Парламентське видавництво, 2003. — 63 с.

2. Зайчикова В.В. Прогнозування доходів місцевих бюджетів у процесі між бюджетного регулювання / В.В. Зайчикова // Фінанси України. — 2007. — №6. — С. 69-81.

3. Павлюк К.В. Роль бюджету в регулюванні соціально-економічних процесів у трансформаційний період в Україні / К.В.Павлюк // Наукові праці НДФІ. — 2007. — №1 (38). — С. 14-29.

4. Полозенко Д.В. Державний бюджет України та основні його напрямки забезпечення соціально-економічного розвитку / Д.В. Полозенко // Економіка та держава. — 2007. — №5. — С. 4-6.

5. Савченко В. Комплексний підхід, програмне регулювання соціально-економічного розвитку регіону / В.Савченко // Стратегія економічного розвитку України. — 2003. — №5. — С. 110.

6. Сивульський М. Врегулювання міжбюджетних відносин в умовах бюджетної реформи в Україні / М. Сивульский // Ринок цінних паперів України. — 2005. — №1-2. — С. 3-7.

7. Чечуліна О.О. Контроль бюджетних повноважень / О.О.Чечуліна // Фінанси України. — 2007. — №6. — С. 64-68.

8. Корчинський В.Є. Регіональна бюджетна політика в умовах реформування бюджетного процесу / В.Є.Корчинський, Колодій С.Ю // Схід. — 2003. — №6. — С. 32-34.

9. Корчинський В.Є. Реалізація принципів вирівнювання та економічної ефективності при організації міжбюджетних відносин // В.Є. Корчинський, С.Ю. Колодій // Фінанси України. — 2004. — №2. — С. 84-93.

Стаття надійшла до редакції 09 лютого 2013 року